

YENİ ALFABENİN KABULÜ SONRASI MERSİN'DE AÇILAN MİLLET MEKTEPLERİ VE ÇALIŞMALARI

İbrahim BOZKURT

Birgül BOZKURT

Özet

Türkiye’de Harf Devrimi’nin gerçekleşmesi sonrasında öncelikli hedef en kısa sürede en çok sayıda vatandaşa yeni harfleri öğretebilmek olmuştur. Bu amaçla 1 Ocak 1929’dan başlayarak Millet Mektepleri ülkenin birçok bölgesinde örgütlenmesini tamamlayarak eğitim seferberliğine başlamıştır.

Türkiye’de diğer illerde olduğu üzere Mersin’de de yeni harflerin kabulü sonrasında “Millet Mektepleri” açılmış ve toplumun her kesimine okuma-yazma öğretimi uygulamasına başlanmıştır. Millet Mekteplerine halkın ilgisini çekebilmek amacıyla yararlanılan en önemli propaganda araçları ise yerel ve ulusal basın olmuştur. Mersinlilere, Millet Mektepleri’nin açılışı, çalışmaları ve diğer konularda bilgilendirme görevini üstlenen yayın organı ise “Yeni Mersin Gazetesi” olmuştur. Yeni Mersin Gazetesi, 1929 yılında yayın hayatına başlamış ve daha ilk sayılardan başlamak üzere Harf Devrimi, Millet Mektepleri, okuma-yazma bilmenin önemi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Harf Devrimi gibi konulara yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Harf Devrimi, Millet Mektepleri, Eğitim, Mersin.

PUBLIC SCHOOLS AND THEIR ACTIVITIES IN MERSIN AFTER THE ADOPTION OF THE LATIN ALPHABET

Abstract

The primary goal after the realization of the alphabet reform in Turkey was to teach these new letters to as many citizens as possible in the shortest term. To achieve this goal, Public Schools in a number of regions of the country completed their organizations and started their educational campaigns after January 1, 1929.

In Mersin, too, as in the case of a large number of provinces in Turkey, Public Schools were opened and literacy courses concentrating on the new alphabet were initiated. The most important means of propaganda to attract the attention of the public to Public Schools were the local and national press. The newspaper that informed the public in Mersin about the openings, activities, and other issues concerning Public Schools was Yeni Mersin Gazetesi (The New Mersin Newspaper). This newspaper started its publication in 1929 and presented

the public with the information on the alphabet reform, Public Schools, the significance of literacy, Mustafa Kemal Atatürk, etc.

Key Words: *The Alphabet Reform, Public Schools, Education, Mersin.*

Giriş

Alfabe Değişikliği Tartışmaları

XIX. Yüzyıl ortalarında basın ve telgraf gibi yeni iletişim araçlarının gelişimiyle yazılı dil önemli bir iletişim aracı haline gelince, alfabenin ıslahına ihtiyaç duyulmuştu. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte Batılılaşma çabaları içinde sadece askeri ve teknik okulların açılmasının yeterli olamayacağı anlaşılmış ve XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra alfabe sorunu özellikle basın -gazeteciler tarafından zaman zaman gündeme taşınmıştır.

Arap harflerinin Türkçe sesleri tam karşılayamaması ve öğrenilmesindeki zorluk karşısında, sorunu çözmeye yönelik somut önerilerden ilki 1862 yılında Maarif Nazırı olan Mehmet Münif Paşa'dan gelmiştir. Münif Paşa, yurt dışı deneyimleri sonrasında üyesi bulunduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de 12 Mayıs 1862'de verdiği konferansta; Arap alfabesinin eğitim-öğretim ve basın-yayın faaliyetlerinin gelişmesini engellediğine değinmiş, ancak çeşitli kaygılarla alfabe değişikliği yerine Arap alfabesinin ıslahını - hareketlerin sayısı arttırmak ve sözcükleri oluşturan harflerin ayrı ayrı yazılmasını- önermişti¹.

Azerbaycanlı yazar-şair Ahundzade Fethali de Münif Paşa'nın başkanı olduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de, "Harflerin Islahı" konusundaki raporunda Latin alfabesinin alınmasının gerekliliği üzerinde durmuş, alfabe değişikliğine dinin de bir engel oluşturmayacağını belirtmiştir².

Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinden ve aynı zamanda gazetecilik mesleğini sürdüren İbrahim Şinasi ve Ali Suavi, alfabeden kaynaklanan baskı sorunlarını Avrupa'dan dönüşlerinde kendi geliştirdikleri yöntemlerle çözme yolunu seçmişlerdir³. Ancak İbrahim Şinasi, Ali Suavi ve Namık Kemal başta olmak üzere birçok Tanzimat dönemi aydını Arap harflerinin ıslahını yazılarında savunmuş olmalarına karşılık, çoğunlukla geçmişle olan bağın kesilmesi endişesinden dolayı harf değişikliğine karşı çıkmışlardır. Bu dönemde ileri sürülen öneriler sonrası alfabenin değiştirilmesinde somut bir sonuç alınamamasına karşın, bu konudaki tartışmalar ileride gerçekleşecek olan alfabe devrimine yönelik bir siyasal zemin oluşturması açısından önemlidir.

1 Ayrıntılı bilgi için bkz.: M.Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1981, s.18; Sami N. Özerdim, *Yazı Devriminin Öyküsü*, TDK Yayınları, Ankara, 1978, s.12; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3.Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995, s.s.203-204.

2 Turan, *a.g.e.*, s.204, Ülkütaşır, *a.g.e.*, s.s.18-19, Özerdim, *a.g.e.*, s.12.

3 Örneğin İbrahim Şinasi, matbaanın Osmanlı'da ilk kullanıldığı günlerden beri baskı yapabilmek için harf kasasındaki yaklaşık 500 civarındaki harf sayısını 112'ye indirmiş ve bu yöntemle birçok kitap basmıştır. Bkz.: Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1978, s.261.

İkinci Meşrutiyet döneminde bazı Jön Türk yazarları -Hüseyin Cahit (Yalçın), Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri)- Latin alfabesinin kabulünü savunmuş, Enver Paşa ise Osmanlıca harflerin bir çeşitlemesini orduda denemişti. Aslında II. Meşrutiyet döneminde alfabe tartışmaları iki noktada somut olarak ortaya konmuştu diyebiliriz: Birinci görüş, Arap alfabesini bırakarak Latin alfabesine geçmek. İkinci görüşte ise Arap harflerinin Türkçe yazı diline daha uygun hale getirilmesi, kısaca harflerin ıslahı. İkinci gruptakiler de kendi aralarında ikiye ayrılmışlardı. Birinci gruptakiler, Arapça ve Farsça olan kelimeleri kendi kuralları ile Türkçe kelimeleri ise yeniden belirlenecek kurallar çerçevesinde yazılması gerektiğini savunuyorlardı. İkinci gruptakiler ise Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin tümünü birden ortak bir yazım kuralına bağlamak gerektiğini belirtiyorlardı.

Latin harflerinin kabul edilmesini savunanlar daha sonra "Latin harfleri taraftarları" ya da "Latinciler" olarak adlandırılacaklardır. Bu isimlerden bazıları; İttihat ve Terakki Partisi'nin kurucularından İbrahim Temo, -bundan dolayı da kendisine Latinci Temo adı verilmiştir-, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Abdullah Cevdet, Musullu Dr. Davut, Hüseyin Cahit Yalçın ve bir grup aydın yazardır.

Latin harflerini savunanların yanı sıra, karşısında yer alan isimler de vardı. Karşı çıkanlardan birisi de Türk Devrimi'nin önder kadrosu içinde yer alan Kazım Karabekir olmuştur. 1923'teki İzmir İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü doğrultusunda bir öneri sunulunca Kongre Başkanı Karabekir, "İslam'ın bütünlüğüne zarar vereceği" ve konunun "maarifi ilgilendirdiği" gerekçeleriyle öneriyi reddetmişti. Ancak tartışma basında geniş yer bulmuştur. Karabekir, İzmir İktisat Kongresi'nde düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

"Bu mesele maariife taalluk ettiği için bizim kongremiz iştigal edeceği mesailin haricindedir. Fakat çok zamandan beri bu mesele zaman zaman ortaya atılmaktadır. Bendeniz bu işle sonuna kadar uğraştığım için müsaadenizle birkaç söz söyleyeyim: bu fikir bir zamanlar Avrupa'da herc ü merci mucib oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurûfatımız asla kâfi değilmiş, binaenaleyh lâtin hurûfatı isti'mâl edilmeli imiş. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevvici (tarafı olan, propagandasını yapan) oldular. Fakat neticede bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu fikrin müthiş bir felaket olduğunu Arnavut kavmi de pek geç olarak anladı. Maatteessüf arz ederim ki Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felakete bugün düştü... Bizim bunun vehametini ve bu harflerin değiştirilmesinin bugün küre-i arz üzerinde yaşayan üç yüz elli milyon ehl-i İslam'a ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmasız bir şekl-i hurûfu kabûl noktasına doğru yürüdüler... Binaenaleyh bugün bir kuvvet vardır ki o kuvvet bütün cihana karşı şu propagandayı yapıyor: "Türk yazısı güçtür, okunmaz!" Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilâli içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket herc ü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz, yazılarımız ve binlerce cilt eserlerimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan hurûfu kabul ettiğimiz gün en büyük bir felakete maruz kalacağız. Ve böylece derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah vermiş olacağız. Bunlar âlem-i İslam'a karşı diyeceklerdir ki Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytânkârâne fikir budur. Arkadaşlar, kucaktaki çocuklardan başlayan birçok yüzlerce yetim bugün şark cephesinde asker arkadaşlarımızın bizzat kendileri ve aileleri tarafından okutuluyor. En gabi bir köylü çocuğuna bile biz bir

ilâ üç ay arasında kendi hurûfatımızı ve gazetelerimizi okutabiliyoruz. Binaenaleyh bizim hurûfatımız okunmaz değil, belki hurûfatımız dünyanın en güzel şeklidir. Hiçbir lisanda hurûfatımız kadar güzel ve temiz, manzarası sevimli bir yazı yoktur..."⁴.

Gerçekte bu ifadeler sadece Karabekir'in değil, gelenekçi/muhafazakâr grubun da düşüncelerini özetliyordu. Ancak Sovyet yetkililerinin S.S.C.B.'deki Türk dilleri için 1926'da Arap harfleri yerine Latin alfabesini kabul etmeleri Türkiye'deki tartışmalara bir ivme kazandırmıştı⁵. Sonraki yıllarda da toplumun çeşitli kesimlerinde hangi alfabenin kullanılacağına dair tartışmalar devam edecek, taraflar görüşlerinin doğruluğunu dünyadan örneklerle kanıtlamaya çalışacaklardır.

Akşam Gazetesi'nin 28 Mart 1926 tarihinde başlattığı "Latin harflerini kabul etmeli mi etmemeli mi" tartışmasında Latin harflerinin kabulüne karşı çıkanlar arasında Avram Galanti, Ali Ekrem (Bolayır), Muallim Cevdet (İnançalp), Necip Asım (Yazıksız), İbrahim Alaaddin (Gövsa), Halil Nimetullah (Öztürk), Veled Çelebi (İzbudak), Halid Ziya (Uşaklıgil), İbrahim Necmi (Dilmen), Macar Profesör Gombotes Zoltan, vd. sayılabilir⁶. Arap alfabesi yerine Latin harfleri ile yazıya geçilmesini savunanlar arasında ise Celal Nuri (İleri)⁷, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mustafa Şekib⁸, Ahmet Haşim⁹, Falih Rıfki (Atay) gibi isimler anılabilir.

Konunun Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam eden tartışmaları içinde özellikle Türkçe'nin başka harflerle daha doğru ve işlevsel yazılıp yazılmaması meselesinden çok, kültürel yönü önem kazanmıştır. Latin harflerinin kabul edilmesi, İslam dinini referans alan Osmanlı kültürü ile çağdaşlaşma arasında bir tercihi ifade etmektedir. Öte yandan harf değişikliği çağdaşlaşmanın bir gereği hatta zorunluluğu olarak belirlediği kadar, Türk Devrimi'nin çağdaşlaşma içeriğine uygun bir şekilde "uluslaşma" düşüncesiyle bağdaştırılır¹⁰. Harf değişikliğiyle, İslam kültürünün tipik göstergelerinden biri olan Arap harfleri terk edilerek, çağdaş uygarlığa dair değerlerin Türk kültürüne özgü bir şekilde ifade edilmesi gerçekleşecektir. Harf Devrimi, Falih Rıfki Atay'ın deyiimiyle; "Türk kafasını, köklerine kadar, Arap kaynaklarından sökecek ve milli kılacak"¹¹ bir anlam taşır.

Kısaca; tarihin gidişine ayak uydurmada Türk toplumu için Harf Devrimi'nin anlamı, çağdaş bir düzenin kuruluşu ve gelişimini hızlandırmaktır. Latin harflerinin alınmasıyla, halkın kolayca öğrenebileceği bir harf sistemi oluşturmak, kendi dilini yansıtacak bir Türkçenin gelişiminde bir "altyapı" sağlamak amaçlanmıştır.

1926 yılında harf değişikliğiyle ilgili tartışmaların yoğun olduğu bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'nda da harf değişikliğine yönelik çalışmalar başlamaktadır.

4 Kâzım Karabekir'in 2 Mart 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı bu konuşma 3 Mart 1923'te Vakit, Tanin ve Akşam gazetelerinde yayımlanmıştır. Geniş bilgi için bkz.: (haz.: Hüseyin Yorulmaz), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s.s.90-93.

5 Bkz.: Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.276.; E. J. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.274.; Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.221.

6 Bkz.: Yorulmaz, a.g.e., s.s.194-232.

7 *İkdam*, 5-6-7 Mayıs 1928.

8 *Vakit*, 22 Ağustos 1928.

9 *İkdam*, 22 Kasım 1928.

10 Emin Özdemir, "Yazı Devrimi ve Düşünsel Yapı", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1978.

11 Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Kıral Matbaası, İstanbul, 1984, s.439.

1926 yılında kabul edilen “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” un birinci maddesine göre; “Türk dili ve buna müteallik bilcümle ilmî meselelerle iştigal üzere Maarif Vekâletinde bir Dil Heyeti teşkil” edilmiştir. Heyetin oluşturulmasından sonra Latin harflerinin kabulü için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır¹². Aynı yıl posta pullarına Latin harfleriyle “Türk Postaları” yazıldığı gibi yine Harf Devriminden önce 1927 yılında bir denizaltının ismi “Birindji- İn-Uni (Birinci İnönü)” olarak yazılmıştır¹³.

1926 yılında başlayan çalışmalar gelişmeye devam etmektedir. 1927 CHP Kurultayında da vurgulanan harfler konusu, 1928 yılında hızla hayata geçirilecek çalışmalarla sürmüştür. 1928 yılının Mayıs ayında TBMM’de görüşülen Latin esaslı rakamların alınması kanun teklifi harf devrimini de hızlandıran bir gelişme olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’nın Başbakanlığa sunduğu Latin harflerinin uygulanması olanaklarını inceleyecek bir kurul oluşturulmasına ilişkin önerge, 23 Mayıs’ta Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Üyelerinin görevlendirilmesi üzerine milletvekilleri, eğitimci ve uzmanlardan oluşan 9 kişilik komisyon 26 Haziran 1928’de çalışmalarına başlamıştır. Komisyon daha sonra genişletilerek “Dil Encümeni” adını almıştır¹⁴.

Atatürk, Encümenlikten aldığı rapor doğrultusunda 9 Ağustos 1928 akşamı Sarayburnu Parkı’nda Harf Devrimi’yle ilgili konuşmasında devrimin hazırlık döneminden uygulama dönemine geçildiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepimiz için çok söz söylemeye ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lazımdır. Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz...”¹⁵.

Böylece Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Arap alfabesinin yerini “Türk harflerinin” alacağını Sarayburnu konuşmasıyla resmen açıklamış¹⁶ ve yeni harfleri öğrenme çalışmalarını başlatmıştır¹⁷.

Yeni harflere geçiş ve uyum konusuyla ilgili kamuoyunda farklı görüşler ortaya konmuştur. Toplumun yeni harflere alıştırmanın hiç de kolay olmayacağını hatta bu sürenin Yunus Nadi’ye göre on yıl, Kazım Karabekir’e göre ise en az üç yıllık bir sürede gerçekleşebileceği ifade edilmiştir¹⁸. 19 Ağustos 1928’de ise Atatürk, Yunus Nadi’ye yeni Türk harfleriyle bir mektup göndermiştir. Bu mektupta Atatürk, yeni Türk harflerine geçiş ve sonrasında toplumun uyumu için çok uzun bir zamana ihtiyaç olmadığını, yeni harflerin uygulanmasına 1 Kasım 1928’den sonra kesinlikle geçileceğini belirtmiştir. “Alfabe Seferberliği”nin ilan edilmesiyle izleyen aylarda Mustafa Kemal ülkeyi dolaşarak yeni harfler hakkında açıklamalar yapmış ve herkesin bu harfleri hızla öğrenmesini istemiştir. Bu arada yurt gezilerin-

12 Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi (Kuruluşlar ve Tarihçeler)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.137.

13 Orhan Koloğlu, *Cumhuriyet’in İlk Onbeş Yılı (1923-1938)*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1999, s.272.

14 Ahmet Cevdet Emre, *İki Neslin Tarihi (Mustafa Kemal Neler Yaptı)*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960, s.s.327-328.

15 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, I-III, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.274.

16 *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1928.

17 A.g.g., 26 Ağustos 1928. (Bkz.: Ek:1)

18 A.g.g., 10 Ağustos 1928.

de vatandaşları da yeni harflerden sınav yapmıştır. Örneğin 28 Ağustos 1928'deki Bursa gezisi sırasında, ilin valisi Fatin Bey ve valilikteki görevli bütün memurları yeni harflerden "imtihan" etmiştir¹⁹. Ağustos 1928'den itibaren gazetelerin büyük bir bölümü, sayfalarının bir kısmını yeni harflerle yazılmış kısa yazılara ayırarak, halkı yeni harflere alıştırmaya çalışmışlardır²⁰.

Maarif Kongresi'nde Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey ise öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında onlardan çok şey beklediğini şöyle gösteriyordu; "Muallimler! Herkese Soracaksınız; Yeni Harfleri Öğrendiniz Mi?"²¹.

Basında ve yurt gezileri ile yeni harflerin tanıtımı gerçekleştirildikten sonra 1 Kasım 1928 tarihinde Atatürk, TBMM'de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "Efendiler; Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevaccüh ediyor, bu vazife; milletimizin kâmilan okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehlik göstermeliyiz, bu milletin asırlardan beri hallolunamayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin etmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvafakiyet güneşidir"²².

Harf Devrimi'nin yasanı, 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edildiği halde öğretmenler 2-3 ay önceden halka yeni harfleri öğretmeye başlamışlardı. Ağustos ayından itibaren açılmaya başlayan kurslarda yeni Türk harfleriyle okuyup yazma heyecanı sürüyor gibi görünse de, arzulanan hız yakalanamıyor bu kurslar sınırlı bir alanda uygulanabiliyordu. Sadece büyük kentlerde çalışmalar yapılabilirdi. Öte yandan Harf Devrimi'nin son çalışmaları ve yasal düzenlemeleri hazırlanırken, ülke genelinde yeni harflerle okuma-yazma uygulamasının yaygınlaştırılabilmesi için çarelerde düşünülüyordu.

Bu yasanın çıkmasının hemen ardından Millet Mektepleri ile ilgili bir tüzük hazırlanmıştır. Atatürk, Millet Mekteplerinin başöğretmeni unvanını kabul etmiş ve bu tüzükte yer almıştır²³.

1 Kasım'da yeni alfabeyi 1 Ocak 1929'dan itibaren kamu iletişimde zorunlu hale getiren bir yasa meclisten geçirildi. Böylece yeni harfleri öğrenmeden resmi makamlarda işlem yapmak veya yazışmaları okuyup anlamak mümkün değildi.

19 A.g.g., 28 Ağustos 1928.

20 Bkz.: Ağustos 1928 tarihinden başlamak üzere *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *İkdam* gazetelerine.

21 A.g.g., 27 Ağustos 1928.

22 *TBMM Zabıt Ceridesi*, (1 *Teşrinisani* 1928), C.V, Devre: III, İçtima: II, TBMM Basımevi, Ankara, s.s.4-5.

23 Millet Mektepleri Talimatnamesinin kabul edildiği ve Atatürk'ün Millet Mektepleri Başöğretmenliğini kabul ettiği 24 Kasım 1928 tarihinin her yıldönümü, 1980 yılından itibaren "Öğretmenler Günü" olarak kutlanmaktadır. Cavit Binbaşıoğlu, "Eski Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", (der.: Fatma Gök), *75 Yılda Eğitim, Bilanço-98*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.120.

Millet Mektepleri’nin Açılışı

Millet Mektepleri, yeni Türk harflerinin tüm ülkede öğrenilerek, okuryazarlığın artırılması seferberliğinin önemli bir aşamasıdır. Öte yandan Kurtuluş Savaşı döneminden itibaren eğitim konusu içinde üzerinde durulan “Halk Eğitimi” çalışmalarının bir parçasıdır. Üstelik daha sistemli hale getirilmiş ve ülke geneline yaygınlaştırılmaya çalışılan bir bölümdür. Cumhuriyet’in yurttaşlık değerlerinin gelişiminde öncelikle ümmiliğin giderilmesi, cehaletin ortadan kaldırılmasının bir devamı niteliğindedir.

Millet Mektepleri açılmadan önce, Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa (Özler) döneminde (1923), İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir Halk Eğitim Bürosu kurulmuş ve bu genel müdürlük, halk eğitimi çalışmalarını yürütmekle yükümlü tutulmuştur. İlköğretim Genel Müdürlüğü, eğitim ve öğretimin birleştirilmesinden sonraki yıllarda çalışmalarına hız vermiş ve 1927-28 yılları arasında 3.304 adet halk dershanesi açarak, 64.302 kişinin belge almasını sağlamıştır²⁴. Bu deneme, Arap harfleri ile yaygın bir eğitim çalışmasının gerçekleştirilemeyeceğini, bir kere daha ortaya koymuştur²⁵. Türk diline ve yazım kurallarına uygun olduğu kadar, öğrenilmesi de kolay olduğu bilinen ve adeta uluslararası bir alfabe durumundaki Latin kökenli yeni harfler, 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilmiştir²⁶.

1928 Temmuz’unda Maarif Vekâletince yeni bir halk mektebi talimatnamesi hazırlanmış, Harf Devrimi’nin gerçekleşmesinden sonra da yeni Türk harflerini ülke genelinde halka en kısa zamanda en doğru şekilde öğretmek amacıyla sözü edilen dershaneler “Millet Mektepleri” adı altında yeniden düzenlenmiştir²⁷.

Millet Mektepleri’nin esin kaynağı var mıdır ya da hangi ülkelerdeki uygulamalar Millet Mekteplerinin çalışmalarında belirleyici olmuştur gibi sorulara net bir yanıt vermek güç. Ancak halk eğitim çalışmalarını başarıyla uygulayıp ülkede istenen ekonomik düzeye ulaşmayı başaran Danimarka Halk Okullarının, Millet Mektepleri uygulamaları kapsamında Türkiye’nin etkilendiği ülkelerden birisi olduğunu belirtebiliriz. Bununla birlikte Türkiye’deki Millet Mektepleri uygulaması, bir harf değişikliği sonrası vatandaşlarına okuma-yazma öğretmeye yönelik bir eğitim seferberliğidir. Danimarka’daki Halk Okulları ise köylünün bilinçlendirilmesini gerçekleştirmeye yönelik çalışan kurumlardı. Bu yönüyle halk okullarının daha çok “Köy Enstitüleri” için bir model oluşturabileceği söylenebilir. Millet Mektepleri, Türkiye şartlarına uygun diğer ülkelerin “Halk Eğitim” çalışmalarının incelenmesinin sonucunda ortaya çıkan kurumlardır²⁸.

Başbakan İsmet İnönü, yeni Türk harflerinin kabul edilmesi ile ilgili görüşmeler sırasında Türkiye’deki cehaletin ortadan kaldırılması için Millet Mekteplerinin açılacağı haberini, şu şekilde ifade etmiştir: “Hükümet halktaki şevki de

24 Cevat Geray, *Halk Eğitimine Giriş*, Ankara Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara, 1970, s.100.

25 Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, 1928-1935”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.10, S.29, Temmuz 1994. (<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergilceri&icerikNo=1043>) (9 Aralık 2009 Tarihli Erişim).

26 TBMM Zabıt Ceridesi, (1 Teşrinisani 1928), C.V, Devre: III, İçtima: II, s.s.11-12.

27 Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s.126.

28 Mustafa Şahin, “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.2, Yıl: 1992, s.s.213-214.

göz önünde bulundurarak bir an önce okuma yazma oranını halkın tüm katmanlarına yayabilmek için ciddi çalışmalar yapacaktır. Bu kolaylıktan (yeni harflerin getirdiği) hakkıyla istifade etmek ve bu neticeleri birkaç sene içinde göze görünür bir hale getirmek için hükümet ciddî mesai sarf edecektir. Hükümet bütün memlekette millet mektepleri halinde, işinde, tarlasında, fabrikasında çalışan vatandaşlara ayaklarının ucuna getirilen, kolaylıkla öğretecek muallimlerle, kolay tedarik olunacak vesaitle bu yeni alfabeden tamamiyle istifade etmeleri için, bütün mesaisini sarf edecektir"²⁹.

Mustafa Necati'nin bizzat kaleme aldığı "Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi", 11 Kasım 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve 24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir³⁰.

Mustafa Necati'nin yönetimindeki Maarif Vekâleti, oluşturduğu "Millet Mektepleri" ile bir anda ülkenin tamamını bir okul haline getirmiştir. Bu teşkilatın kurulmasında ve burada okutulacak ders kitaplarının hazırlanmasında Mustafa Necati'nin büyük emeği vardır. Mustafa Necati, Millet Mektepleri aracılığıyla yeni harfleri topluma aktaracak olmanın gururunu ve sevincini "Muallim Arkadaş" diye başladığı mektubunda öğretmenlerle paylaşmıştır: "Özellikle bu yıl yeni Türk harflerini genelleştirme gibi onurlu bir ödevin daha vardır. Bütün yurt yavrularını biran önce yeni harflerle okutarak Türkiye'de okuma yazma bilmeyen bir tek kişi bırakmayacak ölçüde geniş bir azimle çalışmak zorunluluğundasın. Bunun için yeni Türk harflerini çabuk öğren ve hemen herkese öğretmeye başla. Bu ereğe varmak için kürsü, okul gerekmez. Her yerde gördüğünü kadın, erkek, yoksul, zengin, çiftçi, tüccar, köylü ve kentli ayırmayarak hemen öğreteceksin. Ulusumuza yeni bir yükselme alanı yaratacak olan bu büyük utkuyu kısa bir zamanda kazanacağına kanmış olarak görevlerinde başarı diler ve işe başlama haberini beklerim"³¹. Türkiye'de okuma yazma bilmeyen bir fert bırakmayacak kadar büyük bir azimle çalışmaktan söz eden Mustafa Necati, ne yazık ki Millet Mekteplerinin açıldığı gün 1 Ocak 1929'da hayatını kaybetmiştir. Onun genç yaşta ölümü başta Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü olmak üzere herkesi derinden etkilemiştir³².

Millet Mektepleri'nin açılışı, 11 Kasım 1928 tarihli kararname ile kabul edilmiş ve bu kararnamenin 24 Kasım 1928 tarihinde yayınlanması ile I. Millet Mektepleri Talimatnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu talimatname ile hiç okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara yeni Türk harfleri ile okuma-yazmayı öğrenmeleri için 4 ay süreli A kursları ve okuma-yazma bilenlere 2 ay süreli B kursları açılmıştır³³. Ayrıca talimatnamede okulların amacı, öğretim, derslere devam şartları³⁴, dersaneler için harcanacak paranın sağlanması, propaganda için basın kullanılması, başarılı olanlara verilecek belgeler belirtilmiştir. 52 maddeden oluşan talimatnamenin 1. maddesinde ise okulların amacı şöyle tanımlanmıştır: "TBMM tarafından Türk dilinin ferdi

29 TBMM Zabıt Ceridesi, (1 Teşrinisani 1928), C.V, Devre: III, İçtima: II, TBMM Basımevi, Ankara, s.8.

30 Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, S.1048.

31 M. Rauf İnan, *Mustafa Necati*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980, s.211.

32 *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1929; Ayrıca Bkz.: Afet İnan, "Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Ölümü", *Belleten*, C.XXXII, S.125, Ankara, 1968, s.51.

33 Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, S.1048, Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara, 1928.

34 Dersanelere devam konusuna özel bir önem verilmiş her akşam isim yoklaması yapılacağı basın aracılığıyla kamuoyuna bildirilmiştir. Bkz.: *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1929.

ve umumi, hususi ve resmi bilcümle muharreratta Türk harfleri ile tesbiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikatta vuzuh ve veçhe iraeisi için yeni Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk Milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kütlelerini süratle okuryazar bir hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi teşkilatı yapılmıştır”³⁵.

Mersin’de Millet Mektepleri

1 Kasım 1928’de kabul edilen ve 3 Kasım 1928’de yürürlüğe giren, “Yeni Türk Alfabeti”nin kabulü sonrası tüm ülkede olduğu üzere Mersin’de de kapsamlı bir okuma-yazma seferberliği başlatıldı.

Mersin’de Millet Mektepleri halka yeni alfabe ile okuma-yazma öğretmek amacıyla ilgili kararnamenin yayınlanmasından hemen sonra açılmıştır. Mersinlilere Millet Mektepleri ile düzenlemeleri duyurmak amacıyla diğer illerde olduğu üzere gazete ve diğer resmi ve gayri resmi basın organları yanında “tellallar” gibi geleneksel yöntemler de kullanılmıştır. Ancak daha 1929 Nisan’ında kentin önemli yerel gazetesi olan Yeni Mersin Gazetesi’nde, Millet Mekteplerine devam edenler ve Mersin’deki uygulama konusunda bazı sorunlar olduğunu belirten bir yazı dikkat çekicidir: “Muhitimizde çoktan beri millet mektepleri açılmış tedrisata devam olunmaktadır. Bidayeten bu mekteplere gösterilen tehacümün bugün zail olduğunu ve gün geçtikçe devam edenlerin azaldığını gördüğümüz için sebeplerini aramakta gecikmedik. Ve öğrendik ki; okuyucular bir kıratı, bir gazeteyi, kitap yazısı ile yazılmış herhangi bir yazıyı okuyamıyorlar. Böylece tesadüf ettiğimiz birkaç kişiyi aynı vaziyette bulduk... bundan yegane mesul olarak da muallimlerimizi görebildik. Zira millet mekteplerinde gösterilen derslerin el yazısı kadar ehemmiyete atf olunmaması yüzünden mektepte öğrenebildikleri birkaç kelimenin hariçte tatbikata esas bulunmamaları dolayısı ile halktaki okumak arzusu üzerinde bir mâniya teşkil etmiştir. Okumak bilmeyenlerin okutulması ile bir çocuğun tahsili arasında hiçbir fark görmemelidir. Ve hatta biz yaşları ilerleyenlerin tahsil ettirilmesinin daha müşkil ve daha ihtimama dikkate muhtaç olduğuna kaniyiz... okumaya gelenlerin arzu ve heveslerini teşdit için kitap harfleri etrafında da tedrisat ve tatbikat yapılmasının kafi olacağı kanaatindeyiz. Halkımızın okumağa hevesi ise çok aşikârdır. Yeter ki gece dersinden evine döndüğü zaman eline aldığı gazete veya kitap da muallimin öğrettiği harfleri bularak kendisinin de okuyabileceği hakkında bir kanaat sahibi olabilsin”³⁶.

Mersin merkezde 1929 tarihinde bulunan Kayatepe, Cumhuriyet ve Kurtuluş İlkokullarında Millet Mektepleri açılmıştır³⁷.

Gazetede 1929 yılının Mayıs ayında yer alan bir başka haberde ise halkın Millet Mekteplerindeki kurslara daha fazla ilgi göstermesi için Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden bazı önlemler alması istenmiştir³⁸. Yeni Mersin Gazetesi, halkın “Millet Mektepleri”ne karşı gösterdiği başlangıçtaki ilginin azalmasının nedenini, Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nün yetersiz çalışmaları olarak göstermektedir. Mersin Maarif Müdürü Ali Bey ise gazetenin bu suçlamalarına karşı verdiği

35 A.g.g., 24 Kasım 1928, S.1048, *Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi*, Ankara, 1928.

36 *Yeni Mersin*, 22 Nisan 1929.

37 H. Şinasi Develi, *Dünden Bugüne Mersin*, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Mersin, 2001, s. 132-133.

38 A.g.g., 1 Mayıs 1929.

yanıtta; görevli öğretmenler olarak ellerinden geleni yaptıklarını, halkı mekteplere davet etmelerine ve hatta bu çağrıya uymayanları “zabit marifetiyle” getirmeye çalışmalarına rağmen halen suçlanmalarını anlamsız bulmaktadır³⁹.

Bu arada 24 Kasım 1928 tarihinde yayınlanan ilk Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin bir yıllık uygulama süreci sonunda bazı eksiklikler saptanmış ve 22.09.1929 tarihinde yeni bir kararname ile İkinci Millet Mektepleri Talimatnamesi yayınlanmıştır⁴⁰.

İkinci Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde A dershanelerinin görevi, hiç okuma yazma bilmeyen ya da Arap harflerini bilen vatandaşları okur-yazar hale getirmek; B dershanelerinin amacı ise A dershanelerini bitirmiş ve okuma-yazmayı öğrenmiş olan vatandaşları, yaşamlarında gereksinim duyabilecekleri pratik bilgilerle donatmak şeklinde eklemeler yapıldığı görülür⁴¹.

Mersin'de yaz aylarında yoğun sıcak ve nemden kurtulabilmek için halkın yüksek yerlerdeki yaylalara sezonluk gitme alışkanlıkları nedeniyle basında bu bölgelerde de Millet Mektepleri dershanelerinin açılacağı belirtilmektedir:

“Millet Mekteplerinden istifade etmek henüz okuyup yazmak öğrenmeyenlere terettüp eden en büyük vazifedir. Halkımızın mevsim hasebile yaylalarda bulunmasını nazarı dikkate alan maarif idaresi, Gözne, Fındıkpınarı ve Namrun yaylalarında biri erkeklerle diğeri hanımlara mahsus olmak üzere ikişer millet dershaneleri küşadına karar vermiş ve bu hususta icap edenlere tebligat yapıldığı haber alınmıştır. Dershanelerde tedrisat iki ay devam edecektir. Tedrisat başlamazdan bir hafta evvel kayıt muamalesi yapılacak ve kayıt olanları adedi otuza baliğ olur olmaz tedrisat ibtidar edilecektir, müracaat edenlerin adedi otuzu bulmaz ise tedrisat yapılamayacağından halkımızın bu güzel fırsatı kaçırmamak için derhal müracaat eylemeleri icap eder. Halkımızın birçok vesilelerle rüştünü izhar eylemiş olduğundan ve yeni harf inkılâbında ise gayretle mesai sarf ettiğiinden herhangi bir sebeple şimdiye kadar yeni harflere aşina olmayanların açılan dershanelere devamı lazımdır... Millet dershanelerinin yaylalarda açılması da isabet olmuştur. Halkımız yayla yerlerde daha asude daha eyi bir şekilde yeni harflerimizi öğrenebileceklerdir”⁴².

Millet Mekteplerinin ilk evresinde, “...geçen sene millet mekteplerinin küşadı geç olduğundan yaza tesadüf etmiş, müdaviimleri ise mevsim hesabı köylere ve işe gitmiş olduğundan azami menfaat elde edilememiş”tir. Ancak 1929 yılı için beklenti daha yüksektir: “...bu sene millet mekteplerinden daha fazla istifade edileceği muhakkaktır”⁴³.

Gerek Birinci gerekse İkinci Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde üç tür Millet Mektepleri örgütlenmesine gidilmiş bunlara daha sonra iki teşkilat daha eklenmiştir:

1- Sabit Millet Mektepleri: Genellikle okul, kahvehane, cami odası, sosyal toplantı yerleri gibi halkın toplanabileceği mekânlarda eğitim-öğretim etkinlikleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu dershaneler Kasım'da eğitime başlayıp Aralık so-

39 A.g.g., 2 Mayıs 1929.

40 Bkz.: TC. Maarif Vekâleti Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara, 1929.

41 Şahin, a.g.m., s.s.215-216.

42 A.g.g., 26 Temmuz 1929.

43 15 Eylül 1929.

nunda birinci kurs devresi sona erecek şekilde planlanmıştır⁴⁴. Bu okullarda görev alan öğretmenler gündüz çocuklara gece ise yetişkinlere ders vermekteydiler. Sabit Millet Mekteplerinin açıldığı yerler genelde nüfusu yoğun yerleşim yerleri olmuştur. Mersin’de kent merkezinde bulunan tüm ilkokullarda Millet Mektepleri dershaneleri açılmıştır.

2- Seyyar Millet Mektepleri: Maarif Vekâleti’nin resmi teşkilatının henüz oluşmadığı yerlerde, okuma-yazma etkinliklerini seyyar muallim üstlenmiştir. Bu mektepler, kış ve yaz olmak üzere iki devrede faaliyette bulunmuştur. Kış heyeti Kasım ayından Şubat sonuna kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Millet Mektebi bulunmayan ve Kış heyeti gönderilemeyen bölgelere yaz dershaneleri açılmıştır.

Mersin’de 1929 Temmuz’unda Millet Mektepleri için yaz mevsiminde 25 “seyyar muallim” için ödenek ayrılmış: “*Fındıkpınar, Mörküçün, Bozon, Gözne, Ayva Gediği, Bekirde, Gözne, Ulaş, Tırtor, Değnek, Tokatlı, Namrun, Gülek meokilerinde*”⁴⁵ Millet Mektepleri açılacağı Mersin kamuoyuna duyurulmuştur.

3- Özel Millet Mektepleri: Özel ya da devlet kuruluşlarının personelini okur-yazar duruma getirmek amacıyla açılan okullardır. Millet Mekteplerinin daha çok vatandaşa ulaşabilmesi ve okur-yazar oranını artırabilmek amacıyla değişik yerlerde ve kurumlarda Özel Millet Mektepleri açılmıştır. Halkın kendisine yakın bir fabrika ya da benzeri bir işletmenin personeline okuma-yazma öğretebilmek amacıyla açılmış bulunan özel millet mekteplerinden de yararlanabilmesi sağlanmaya çalışılmış, kitap, kalem, defter vb. okul araçları ücretsiz olarak dağıtılmıştır. (1928-md.36, 37; 1929-md. 45, 46, 47). Mersin’de Mahmudiye Mahallesi’nde bulunan Şaşı Fabrikası’nda işçilere yönelik bir Millet Mektebi oluşturularak okuma-yazma kursları açılmıştır.

4- Köy Yatı Dershaneleri: Milli Eğitim Bakanlığı’nun ulaşamadığı mektepsiz köylerde, çocuklara okuma-yazma öğretmek amacıyla açılan dershanelerdir. Burada okuma-yazma öğrenen çocuklardan daha sonra köylerine döndüklerinde diğer çocuklara okuma-yazma öğretmeleri amaçlanmıştır.

5- Halk Okuma Odaları: Okuma-yazma öğrenen vatandaşların okumalarını geliştirmek ve yaşamlarında pratik bilgiler edinebilmesi için 1930 yılında açılan dershanelerdir.

İkinci Millet Mektepleri talimatnamesinde belirtildiği üzere Millet Mektepleri’ni halka tanıtımını yapmak amacıyla çeşitli heyetler oluşturulmuş ve hem ulusal hem de yerel basında konuyu aydınlatıcı haberlere özel yer verilmesi sağlanmıştır:

“Millet Mektepleri, on beş gün sonra açılıyor, geçen sene, sene ortasında açılmakla beraber çok vatandaşımıza az bir zaman zarfında okuyup yazmayı öğretmişlerdir... Biz son milli mücadelemizde yaşamak hakkına malik olduğumuzu bütün bir cihana gösterdik. Nasıl ki vatan müdafasında muvaffak oldu isek cehalete karşı yaptığımız ve yapacağımız cidalde de muvaffak olacağız. Geçen sene birçok maniler dolayısıyla millet mekteplerine devam edemeyenlerimizin adedi pek çoktur. Mekteplerin vakitsiz açılması, herkesin iş, güç mevsimine tes-

⁴⁴ T.C. Maarif Vekâleti, Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara, 1929, s.5.

⁴⁵ A.g.g., 9 Temmuz 1929.

adiüf etmesi kısmı azamimizi bu nurdan istemeyerek geri bırakmış idi. Bu sene öyle değildi. Mektepler tam mevsiminde ve işlerimizin az olduğu bir zamanda küşat edilmektedir. Köylü, şehirli, kadın, erkek, ihtiyar hepimiz mekteplere koşmalıyız, yeni harfleri öğrenmeliyiz. Bundan şahsen kazancımız çok olduğu gibi memleketimizde okur-yazarların çoğalmasından istifade edeceğiz. Okumak, yazmak bilmemek bir bedbahtlıktır. Bu bedbahtlığın izalesine kolaylık veren bunu öğrenmemek ise hamakattır. Hiçbir vatandaş bunu kabul edemez. Bugüne kadar Arap harflerinin güçlüğü vesaitin olmaması bizi bu feyzden ve bu bilgiden mahrum etmiş idi. Karanlıkta idik. Şimdi ise Cumhuriyet güneşi bize parlak ve ziyalı bir yol açtı. Bu yolda hep beraber yürüyelim, öğrenelim ve öğretelim"⁴⁶.

Aynı yönde yayınlanmış bir başka yazıda ise; "Millet Mekteplerine Koşunuz... 1 Teşrin Sani 1929'da millet mekteplerinin ikinci devresi başlıyor. Geçen devrede her nasılsa bu mekteplere devam edememiş olan vatandaşların bu sefer fırsattan istifade etmeleri kendi menfaatlerinedir. Vatanın dili Türkçeyi öğrenmek kendi mektubunu, arzuhalini, kendi okuyup yazmak kendi hesabını kendi yapmak, bu küçük şeyler için başkalarının yardımına muhtaç olmamak..."⁴⁷ gibi ifadelerle yer verilmiştir.

1929 yılında kadrosunda 13 bini aşan öğretmen sayısı ile her yıl yarım milyon vatandaşını okur-yazar konumuna getirmeyi hedeflemiş olan Türkiye Cumhuriyeti, bu amacı gerçekleştirmek doğrultusunda Millet Mekteplerine kayıt yaptırmayanların ya da devam etmeyenlerin çeşitli cezalara çarptırılacaklarını açıklamıştır: Örneğin yine Yeni Mersin Gazetesi'nde Mersin Maarif Müdürü Ali Bey'in imzasıyla yayınlanan bir yazıda: "Türkiye'de mukim ecnebilerden Türkçe bilmeyen ve öğrenmeyi arzu edenlerde hususi dersanelere kabul edileceklerdir. Millet Mektebi olan bir yerde oturup da mektebe gitmeyenlerin görecekları zararlar şunlardır: Bu gibi kimseler, 1931 senesinden sonra köy veyahut mahalle ihtiyar meclislerine aza olamayacaklardır. Şirketlere, fabrikalara, çiftliklere ve müteahhitlere amele ve rençber yazılamayacaklardır. Devlet ve millet işlerinde aylıkla gündelikle çalışamayacaklardır. Devlet emrine itaat etmemiş göz ile bakılarak bu sene kendilerinden 5 Liradan 25 Liraya kadar para cezası alınacaktır..."⁴⁸ şeklindedir.

Millet Mektepleri Şahadetnamesi olmayanlara iş verilmeyeceği basında açıklanmış ancak bu, halkın okullara katılımını sağlamaya yönelik bir tehdit/korkutma planı olarak kalmıştır. Uygulaması gerçekleşmemiştir⁴⁹. Böylece okullara verilen değer arttırılmaya çalışılarak bir an önce daha fazla vatandaş yeni alfabe ile okur-yazar konuma getirmek amaçlanmıştır.

Millet Mekteplerinin yeniden açılışı tüm yurttaki olduğu gibi Mersin basınında da ve dolayısıyla Yeni Mersin Gazetesi'nde de geniş şekilde yansı bulmuştur: "Millet Mektepleri Açıldı. Maarif İdaresi, Cuma günü mekteplerin açılacağını bütün Mersinlilere en canlı ve en kuvvetli vasıta ile ilan etti. İstikbalin parlayacak yıldızları mektep talebelerini ellerinde bayraklarla bütün çarşı ve mahallatı dolaştılar..."⁵⁰.

Yeni Mersin Gazetesi'nin Millet Mektepleri'nin açılışı ile birlikte sürdürülen eğitim-öğretim seferberliğini Cumhuriyet'in "bilmezlikle, kendi kendine yetememeziğe"

46 A.g.g., 15 Teşrin-i Evvel 1929.

47 A.g.g., 23 Teşrin-i Evvel 1929.

48 A.g.g., 23 Teşrin-i Evvel 1929.

49 Şahin, a.g.m., s.225.

50 A.g.g., 25 Teşrin-i Evvel 1929.

karşı yürütülen bir savaş politikası olarak değerlendirdiğini görmekteyiz: "...Cumhuriyet idaremiz, en müthiş düşman olan cehaleti dibinden baltaladı. Ve harf tebeddülü ile bu muazzam inkılâbımızı nurlandırdı. Bundan sonra vazife halkındır. Gece ve gündüz faaliyetle çalışan millet mekteplerine gitmek ve yeni harflerimizi öğrenmek en mühim bir vazifedir..."⁵¹.

Araştırma konumuza önemli veriler sağlayan gazeteden edindiğimiz bilgilere göre; Mersin ve Tarsus'ta yaşayan yabancılara Türk Ocağı dersanelerinde yeni alfabe öğrenmelerini için kurslar düzenlenmiştir: "*Hususile Mersin ve Tarsus'ta oturan hanım ve erkek aziz ecnebi dostlarımız için Türk Ocağı Dershanesi bir fırsat teşkil edecek mahiyettedir. Ecnebi dostlarımız içinde yaşadıkları, menfaat buldukları Türkiye'de Türk dilini öğrenmeleri menfaatleri iktizasından olduğu kadar arzuları dahilinde olduğuna da eminiz*"⁵².

Mersin merkez ilçesinde gece dersanelerine devam edenlerin ve Millet Mektebi dersanelerine kayıt yaptıran kadınların sayılarının yetersizliği karşısında katılımı arttırmak için çeşitli cezai yaptırımların uygulanacağı basında okuyuculara duyurulmuştur: "*Merkez Kazası'nın nüfusuna nisbeten gece dersanelerine devam eden talebenin miktarı çok azdır*"⁵³. Şimdiye kadar kaydolunan talebenin miktarı yalnız erkek olmak üzere altı yüzü mütecevizdir. Alınan malumata nazaran yapılan tebligata itaat etmeyenlerin cezalandırılması hakkında bazı mukarrerat ittihaz edildiği gibi ders zamanlarında kahvelerde oturup tavla vesaire ile vakit geçirenlerin de dersanelere sevkleri için kaymakamlık tarafından polis komiserliğine evamir verilmiştir"⁵⁴.

Mersin'de Kasım 1929'da gece dersanelerine devam edenlerin sayısının az olmasına karşılık, Mersin'in köylerinde Millet Mekteplerine kayıt yaptıranların sayısının yüksek olduğu belirtilmektedir⁵⁵. Yeni Mersin Gazetesi'nde Millet Mektepleri ile ilgili yer alan en son bilgi ise Mart-1933'e kadar Mersin'de Millet Mekteplerine devam etmiş 18.000 kişiye "Millet Mektebi Şahadetnamesi" verilmiş olduğudur. 1932-1933 eğitim-öğretim döneminde ise; "*39'u erkek ve 2'si kadın olmak üzere 41 millet mektebi açılmış bunlara 213 kadın ve 1552'si erkek olmak üzere 1765 kişi devam etmiştir. Bu sene devam edenler geçen seneye nazaran bir misli fazladır*"⁵⁶.

Sonuç

Köklü toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan diğer toplumlarda görüldüğü üzere Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda ulus-devleti oluşturma sürecinde, "yurttaş bilincine" sahip yeni toplumun ihtiyaçlarına uygun vatandaş yetiştirmek için bazı adımlar atılması gerekiyordu. Sözü edilen amaca yönelik sosyal politikalar kapsamında eğitimle ilgili 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medrese ve sıbyan mektepleri kaldırılarak, eğitimdeki ikili yapıya son verilmiştir.

51 A.g.g., 3 Teşrin-i Sani 1929.

52 A.g.g., 14 Teşrin-i Sani 1929.

53 1927-1928 yıllarını kapsayan Mersin Vilayeti'nin merkezinin toplam nüfusu 46.831 olduğunu belirtmek gerekir. Bkz.: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, (1927-1928)*, s.1204.

54 A.g.g., 20 Teşrin-i Sani 1929.

55 A.g.g., 27 Teşrin-i Sani 1929.

56 A.g.g., 26 Mart 1933.

Çeşitli imtiyazlarla yabancıların açtığı okulların ve çeşitli cemaatlerin mektepleri devletin kontrolü altına alınmış, laik bir eğitim düzenine geçilmiştir⁵⁷. Toplumda hedeflenen dönüşümleri gerçekleştirmenin önündeki engellerden birisi okur-yazar oranının çok düşük olması (yüzde onlar düzeyinde) geliyordu. Bu engeli ortadan kaldırmak için alfabe değişikliği gündeme taşınmıştır. Çeşitli tartışmalardan sonra 1928’de Latin harfleri kabul edilmiştir.

1928’de, “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” ile başlayan “Harf Devrimi”, hemen ardından uygulama alanına sokulan Millet Mektepleri ile yurttan okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Atatürk, Millet Mekteplerinin Başöğretmenliğini de üstlenerek konuya verdiği önemi göstermiştir. Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin benimsenmesi çağdaş uygarlık kavramının önemli bir simgesi olarak değerlendirilmiştir. Yeni alfabenin milletçe büyük bir coşkunlukla ve kolaylıkla kabulü, eski alfabenin eğitim ve Türk dili konusunda getirdiği kısıtlamaları açıklaması bakımından önemlidir. Ayrıca yeni harflerin kabulü Türkçenin zenginleşmesini, eğitim seferberliğinin hızlandırılmasını sağlamıştır. 1929’da açılan Millet Mektepleri, yeni alfabeyi öğrenmek ve vatandaşa temel eğitim alanında bazı bilgiler vermek konusunda övgüye değer bir işlev görmüşlerdir. Daha ilk yılda 20.487 derslik açılmıştır.

Türkiye’de 1929-1934 yılları arasında Millet Mektepleri uygulamasıyla, 15-45 yaş arasındaki işçi, köylü, esnaf, genç, yaşlı, kadın ve erkekten oluşan 1.200.000 kişi bu okullarda okuma-yazma öğrenmiştir. Bunun yanında, kitap, dergi, gazete basımında başlangıçta hayal bile edilemeyen büyük artışlar kaydedilmiştir.

Kurslarda “düzgün okuma ve yazma”, günlük yaşamda en çok gerekli olan “hesap ve ölçüler”, Türk Bayrağı, vatan, Cumhuriyet’in kuruluşu, belediyeler, anayasa gibi temel vatandaşlık bilgilerini içeren “Yurttaşlık”; bulaşıcı hastalıklar, gıda maddeleri ve temizlik vb. bilgileri kapsayan “Sağlık Bilgisi” gibi dersler de okutulmuştur. Amaç, okur-yazar sayısını artırmanın ötesinde bilgili, kültürlü yeni bir toplum yaratmaktır.

Ancak o yıllarda dünya ekonomisini sarsan bunalımın Türkiye’yi de etkilemiş olması nedeniyle bütçeden yeteri kadar ödeneğin ayrılamaması, Millet Mektepleri’nin etkinliklerinin giderek azalmasına yol açmıştır. Ekonomik yetersizliklere ek olarak, Milli Eğitim ve Mülkiye Müfettişlerinin sıkı bir denetim uygulamasından vazgeçmesi ile Millet Mektepleri’nden elde edilen verim de azalmıştır.

Buna karşın Millet Mektepleri uygulamasına ek olarak 19 Şubat 1932’de kent merkezlerinde ve ilçelerde halkevleri, köylerde ise halkodalarının açılması yetişkinlerin eğitiminde tamamlayıcı birer kurum olarak planlanmıştır.

Mersin’de incelediğimiz dönemde; Harf Devrimi ve ardından açılan Millet Mektepleri ile ülke genelinde yaşanan eğitim seferberliğinin bir yansıması görülmektedir. 1929 yılından başlamak üzere kentte yayın hayatını sürdüren Yeni Mersin Gazetesi’ne göre; Mersinliler, gerek yeni harfleri öğrenme konusunda gerekse Millet Mekteplerine devam konusunda ilgili davranmışlardır.

57 Fatma Gök, “75 Yılda İnsan Yetiştirme, Eğitim ve Devlet”, (ed.: Fatma Gök), *75 Yılda Eğitim, Bilanço-98*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.5.

Bilmezlikle savaşmak, yaşadığı ülke ve dünyadan haberdar olmak için, iyi bir vatandaş olabilmek için yeni yazı ile okuyup yazmanın önemine dikkat çekilmiş, Mersin kamuoyu konuya gereken önemi vermiştir. Mersin Halkevi de kentte 1933 yılında çalışmalarına başlamış, Mersinlilerin yeni yazı ile yayın gereksinimlerini karşılayabilmek için bir kütüphane oluşturma çalışmalarına hız vererek dilde yenileşme atılımının da başlıca araçlarından birisi olmuştur.

EKLER

Ek I.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e, Başvekil İsmet İnönü'ye, Milletvekillerine Dolma-
bahçe Sarayı'nda Yeni Harfler Konusunda Konferans Veriliyor

Kaynak: Cumhuriyet, 26 Ağustos 1928.

Ek II.

Kaynak: Cumhuriyet, 27 Ağustos 1928.

EK III.

Kaynak: Yeni Mersin, 3 Mayıs 1929.

EK IV.

Kaynak: Yeni Mersin, 28 Teşrin-i Evvel 1929.

KAYNAKÇA

I. Resmi Yayınlar ve Gazeteler

- TBMM Zabıt Ceridesi, (1 Teşrinisani 1928), C.V, D.III, İ.II, TBMM Basımevi.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, (1927-1928).
T.C. Maarif Vekâleti, Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara, 1929.
Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, S.1048. Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi.
Cumhuriyet
İkdam
Vakit
Yeni Mersin

II. Kitap ve Makaleler

- İNAN, Afet, "Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Ölümü", *Bellekten*, C.XXXII, S.125, Ankara, 1968.
- ALBAYRAK, Mustafa, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, 1928-1935", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.10, S.29, Temmuz 1994. (9 Aralık 2009 Tarihli Erişim) (<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=1043>)
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I-III, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- ATAY, Falih Rıfka, *Çankaya*, Kırıl Matbaası, İstanbul, 1984.
- AYAS, Nevzad, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi (Kuruluşlar ve Tarihçeler)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1978.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, "Eski Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", (Ed.: Fatma Gök), *75 Yılda Eğitim, Bilanço-98*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- DEVELİ, H. Şinasi, *Dünden Bugüne Mersin*, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Mersin, 2001.

- EMRE, Ahmet Cevdet, *İki Neslin Tarihi (Mustafa Kemal Neler Yaptı)*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960.
- ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
- GERAY, Cevat, *Halk Eğitimine Giriş*, Ankara Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara, 1970.
- GÖK, Fatma, "75 Yılda İnsan Yetiştirme, Eğitim ve Devlet", (Ed.: Fatma Gök), 75 Yılda Eğitim, *Bilanço-98*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- İNAN, M. Rauf, *Mustafa Necati*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980.
- KOLOĞLU, Orhan, *Cumhuriyet'in İlk Onbeş Yılı (1923-1938)*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1999.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991.
- ÖZDEMİR, Emin, "Yazı Devrimi ve Düşünsel Yapı", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1978.
- ÖZERDİM, Sami N., *Yazı Devriminin Öyküsü*, TDK Yayınları, Ankara, 1978.
- SADOĞLU, Hüseyin, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ŞAHİN, Mustafa, "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.2, Yıl: 1992, s.s.213-234.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 3.Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1981.
- YORULMAZ, Hüseyin, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.